

The background image shows a brick building with large windows and several blue flags flying in front. In the foreground, there is a paved area with several bicycles parked. The scene is set outdoors on a sunny day.

Bachelor Rechtsgeleerdheid in Leiden

Ontwerp van het Kernvisie-curriculum

30 november 2023

Opgesteld door de Wetenschappelijk
Directeuren, Taskforce-voorzitter Kernvisie
en de Vicedecaan Onderwijs van de
Faculteit der Rechtsgeleerdheid

1. Aanleiding

Op 5 september 2023 zijn drie bestuurlijke vraagstukken rond de [Kernvisie](#) besproken door het Faculteitsbestuur, de Wetenschappelijk Directeuren en de Taskforce-voorzitter Kernvisie, tevens Opleidingsdirecteur Bachelor Rechtsgeleerdheid en Propedeuse Fiscaal en Notarieel Recht.

De drie bestuurlijke vraagstukken zijn: de tijdlijn van het project, de investeringsruimte voor de Kernvisie en het vinden van 10 EC-ruimte in het studieprogramma (alle opleidingen van de Universiteit Leiden gaan naar 30 EC-keuze/minorenruimte; Rechtsgeleerdheid heeft nu een keuzeruimte van 15 EC).

Ten aanzien van de tijdlijn en de begroting konden direct besluiten genomen worden. In het [bericht](#) van 12 oktober aan de faculteit (ook in de nieuwsbrief) is gemeld dat voor het 10 EC-vraagstuk een apart traject is ingericht om nadere scenario's te verkennen:

'Ten aanzien van de 10 EC-ruimte hebben de Taskforce-voorzitter en de interim-vice-decaan een traject ingericht om zo vroeg mogelijk in dit najaar tot besluitvorming te komen. Daarin werken de wetenschappelijk directeuren aan het vinden van een oplossing die vernieuwing in het onderwijsprogramma brengt, in lijn is met de Kernvisie én tegelijkertijd rekening houdt met de impact van de verandering. De wetenschappelijke directeuren willen daar als instituten samen uitkomen. Hier zal naar verwachting in november nader over bericht kunnen worden. Graag geven we jullie dan een volgende update.'

Deze notitie presenteert de uitkomsten van dat traject.

2. Proces

Sinds 5 september is door alle betrokkenen hard gewerkt aan een oplossing voor het EC-vraagstuk waarbij:

- de benodigde ruimte in het programma wordt vrijgemaakt (en we dus voldoen aan de universitaire opdracht);
- de impact voor de instituten en afdelingen zo goed mogelijk wordt verdeeld en waar mogelijk gedempt;
- zichtbare vernieuwing in het programma wordt gebracht op curriculumniveau, in overeenstemming met de Kernvisie, het covenant civiel effect, indachtig de behoeften van de student en in lijn met het strategisch plan van de faculteit, waarin onderzoek en onderwijs met elkaar zijn verbonden, overkoepelende thema's in onderwijs worden verankerd en grote maatschappelijke vraagstukken een plaats krijgen.

De Vicedecaan Onderwijs, de Taskforce-voorzitter en de Wetenschappelijk Directeuren zijn bij elkaar gekomen op 5 september, 22 september, 9 oktober, 26 oktober en 6 november. Daarnaast was er onderling overleg en konden zij bovendien rekenen op de ondersteuning van de afdeling Financiën om voorstellen door te rekenen. Ook kon worden voortgebouwd op het werk van de (teams van de) Taskforce Kernvisie. Het ontwerp en de financiële doorrekening zijn binnen de instituten met de afdelingsvoorzitters besproken. Het Faculteitsbestuur heeft het ontwerp op 21 november overgenomen en het is op 27 november in de Faculteitsraad behandeld.

3. Resultaat

Bovenstaande weergave geeft de nieuwe elementen in het curriculum weer. Daarvoor moest, uiteraard met pijn in het hart, ruimte gevonden worden in een aantal vakken die niet meer zullen terugkomen in het nieuwe curriculum. Het ontwerp probeert die verandering met een voldoende evenwichtige spreiding over de instituten plaats te laten vinden.

Hieronder worden eerst de nieuwe onderdelen van het programma toegelicht. Onder §4 zijn de inhoudelijke verschuivingen terug te vinden die daar in het programma tegenover staan.

- Aan de *linkerkant* zien we de nieuwe leerlijnen ‘Vaardigheden’ en ‘Interdisciplinariteit’ uit het Kernvisie-advies. Ze zijn duidelijk gepositioneerd naast drie ‘positiefrechtelijke’ leerlijnen die aansluiten bij de hoofdvakken uit het convenant civiel effect: Privaatrecht, Publiekrecht (met inbegrip van Europees en Internationaal Recht) en Strafrecht. Een deel van de leerlijn ‘Vaardigheden’ is al te zien in de doorontwikkelde variant in het huidige studieprogramma,¹ die variant wordt doorgetrokken naar jaar 2 en 3. ‘Interdisciplinariteit’ is een leerlijn die verweven wordt met meerdere (positiefrechtelijk-georiënteerde) vakken in het curriculum en kent een aantal vakken die naar hun aard al sterk interdisciplinair zijn. Een vernieuwd vak in dat kader is in de weergave te zien *linksonder*: **Privaatrecht in economisch perspectief** (een doorontwikkeling van **Rechtseconomie**) waar privaatrechtelijke vraagstukken in hun bredere economische context worden gezien (te denken valt aan de juridische en niet-juridische remedies bij contractbreuk, vragen rond risicoaansprakelijkheid en het civiele proces, waarvoor ook in het [huidige vak](#) al aandacht is). Het vak wordt verzorgd door de

¹ Een deel van de nieuwe vaardighedenlijn (het eerste jaar) is reeds te zien op <https://www.leidenlawskills.nl/juridische-kernvaardigheden>

afdeling Economie, waar voortgebouwd kan worden op ruime ervaring met deze interdisciplinaire benadering van het privaatrecht; samenwerking met het Instituut voor Privaatrecht wordt nader verkend. Het vak draagt bovendien bij aan het verankeren van het speerpunt Empirical Legal Studies van het Sectorplan Rechtsgeleerdheid in het onderwijsprogramma (naast de inbedding van Empirical en Social-Legal Studies in het gebonden keuzevak Onderzoek in de afstudeerruimte, zie hieronder p. 7). Onze juristen krijgen dus een stevige basis in het positieve recht – een van onze krachten. Daarnaast werken ze aan het verwerven van vaardigheden om zichzelf te blijven ontwikkelen en doen ze kennis van interdisciplinariteit op om in heel diverse werkomgevingen hun juridische bijdragen zo effectief mogelijk te kunnen leveren.

- In het *midden* zien we twee nieuwe vakken die zich richten op maatschappelijke uitdagingen: **Conflictoplossing** en **Technologie**. De faculteit kiest ervoor om twee maatschappelijke vraagstukken nadrukkelijk te agenderen in het studieprogramma. 1) Hoe verhoudt het recht zich tot het bredere conflict rond het juridische vraagstuk en in hoeverre is het recht in staat bij te dragen aan de oplossing daarvan? 2) Is het recht wendbaar genoeg om technologische ontwikkelingen te verwerken? Ten aanzien van beide vraagstukken heeft de faculteit een grote mate van expertise in huis die we nu zichtbaar maken in het onderwijsprogramma. Het vak conflictoplossing sluit bovendien thematisch nauw aan bij het speerpunt Conflictoplossende Instituten binnen het Sectorplan Rechtsgeleerdheid. Deze inrichting van het curriculum sluit ook aan bij de ambities uit het Facultair strategisch plan 2022-2027 om expertise rond grote maatschappelijk vraagstukken meer samen te brengen, onderwijs en onderzoek met elkaar te verbinden en overkoepelende ontwikkelthema's in het onderwijs te verankeren.
- De vakken **Conflictoplossing** en **Technologie** worden 'gebonden keuzevakken 2.0'; de geboden keuzes zijn sterk inhoudelijk verwant. Met andere woorden: *elke* student krijgt 'conflictoplossing' en 'technologie' in zijn of haar pakket, maar de student kan kiezen welke benadering hem of haar het meeste aanspreekt. Zo wordt ook tegemoetgekomen aan de wens van studenten om in een strakker Kernvisie-curriculum nog deels een eigen weg te kunnen kiezen. De keuze van studenten is vrij, maar de deelname aan de verschillende varianten binnen Conflictoplossing en Technologie is wel 'ge-capped' in gelijke delen (bijvoorbeeld voor Technologie: drie keer 200 studenten, rekenend met 600 studenten in totaal); dit zorgt ervoor dat de betrokken afdelingen en coördinatoren in hun onderwijs(plannen) met een relatief stabiel aantal studenten kunnen werken.
- Onder **Conflictoplossing** kan een student kiezen voor de variant **Waarheidsvinding** (getrokken door de afdeling Strafrecht) waar de discussie over waarheid in brede zin en de relevantie daarvan voor conflictoplossing centraal staat. Het biedt de mogelijkheid waarheidsbegrippen binnen het recht te vergelijken (zoals de formele en materiële waarheid) alsmede de implicaties daarvan voor de inrichting van het procesrecht, waarmee in overeenstemming met de Kernvisie de samenhang tussen rechtsgebieden benadrukt wordt. Maar er kan ook aandacht zijn voor fundamentele discussies over wat (de waarde van) 'waarheid' is en voor conflicten in de samenleving over feiten (ook wel 'feitenpolarisatie' genoemd), waardoor een interdisciplinaire benadering mogelijk is.

Daarnaast kan de student kiezen voor **Geschilbeslechting** (getrokken door de afdeling Sociaal Recht). In het arbeidsrecht en arbeidsrelaties doen zich met grote regelmaat geschillen voor, in 2019 was het samen met het Personen- en Familierecht het onderwerp waarmee het Juridisch Loket zich het vaakst bezighield (21% van de activiteiten).² Aan de hand van arbeidsrechtelijke conflicten kunnen vele dimensies van geschilbeslechting worden doorgrond: de invloed van ongelijke procespartijen, collectieve acties, de uitwerking van civiel-, bestuursrechtelijke en internationale rechtsbescherming en alternatieve vormen van conflictoplossing. In het vak 'Geschilbeslechting' wordt vertrokken vanuit de juridische werkelijkheid van het arbeidsrecht en de verschillende wijzen van geschilbeslechting daarbinnen om vervolgens 'uit te zoomen' naar het grotere conflict buiten het recht. Hoe keren werknemers terug op de werkvloer na een arbeidsrechtelijk conflict? Hoe kan het arbeidsrecht en/of aandacht voor werkrelaties helpen arbeidsrechtelijke conflicten te voorkomen?

- Het vak **Technologie** kent drie varianten. In **Regulering van technologische revoluties** (getrokken door de afdelingen Civiel recht en Rechtsgeschiedenis) staat de vraag centraal hoe het recht technologische revoluties kan reguleren. Dat is een actuele juridische vraag, maar ook een historische: in het verleden heeft het recht ook voor de vraag gestaan hoe het ontregelende technologische innovaties in juridische kaders kan gieten. Welke lessen zijn daaruit te trekken voor de maatschappelijke technologische uitdagingen die op ons afkomen? In de variant **Filosofie van technologie en recht** (getrokken door de afdelingen Rechtsfilosofie en eLaw) duiken studenten in de rechtsfilosofische vragen die technologie met zich meebrengt. Wat betekent de techniek voor ons mens-zijn en daarmee voor de inrichting van onze juridische en politieke systemen? Wat betekenen de eigen normenstelsels die grote online platforms ontwikkelen voor ons begrip van recht? De variant **Technologie en bedrijfsinnovatie** (getrokken door de afdeling Bedrijfswetenschappen) bestudeert de vraag hoe juist de private sector omgaat met de uitdagingen van technologie. Hoe passen bedrijven hun bedrijfsmodel aan wanneer ontregelende technologieën zich aandienen en worden ze daarbij geholpen door het recht, of juist in de weg gezeten?
- Aan de *rechterkant* zien we de inrichting van de minorenruimte. Vanuit de Kernvisie worden er drie 'Kernvisie-minoren' toegevoegd aan het bestaande aanbod (de '[andere minoren](#)' op de laatste regel). Gekozen is om in de nieuwe minoren een aantal specifieke kwaliteiten van de Leidse rechtenfaculteit tot uitdrukking te laten komen. In de minor **Mensenrechten** (of Human Rights) bundelen – in een eerste verdeling (zie p. 9, tweede punt) – de instituten Publiekrecht, Strafrecht & Criminologie en Privaatrecht hun krachten. Met deze minor kunnen we onze eigen studenten een verbredend en verdiepend programma bieden op het gebied van mensenrechten, maar verwachten we ook een behoorlijk aantal studenten van andere faculteiten te kunnen verwelkomen – de faculteit is een internationaal erkend centrum van expertise op het gebied van mensenrechten. De minor **Philosophy, Sociology, History and Law (PSHL)** combineert een aantal metajuridische perspectieven, mede op het raakvlak van de metajuridica en het privaatrecht, waar de faculteit van oudsher sterk in is. De

² M.J. ter Voert en M.S. Hoekstra, *Cahier 2020-18: Geschilbeslechtingsdelta 2019, Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*, WODC 2020, p. 37.

minor wordt in de eerste verdeling aangeboden in samenwerking tussen de instituten Metajuridica en Privaatrecht. Aan een aantal andere universiteiten in Nederland is het mogelijk om een Philosophy, Politics and Economics (PPE) bachelor te volgen (of een variant daarop), geïnspireerd door de Oxfordse PPE-studie. De PSHL-minor combineert op een vergelijkbare wijze als de traditionele PPE-studies de geesteswetenschappen (als geschiedenis en filosofie), sociale wetenschappen en het recht om studenten maatschappelijke vraagstukken in breder perspectief te laten plaatsen en hen (onder meer) te bekwamen in de kritische (tekst-)analyse van de grote werken. PSHL is in tegenstelling tot andere PPE-studies te volgen als onderdeel van een reguliere ('vak'-)bachelor als Rechtsgeleerdheid, waarmee studenten de 'best of both worlds' krijgen: én in een vakdiscipline afstuderen én daarbinnen een 'PPE'-type programma volgen. De derde Kernvisie-minor is de minor **Rechtspraktijk**, in de eerste verdeling getrokken door het Instituut voor Privaatrecht, waarbij gezocht wordt naar samenwerking met andere afdelingen zoals Sociaal Recht en Moot Court. Deze minor biedt studenten die zich oriënteren op de rechtspraktijk de mogelijkheid om zich deels binnen en deels buiten de universiteit toe te leggen op (vooral de maatschappelijke) rechtspraktijk. De minor bestaat voor 15 EC uit vakken toegesneden op verdiepende en verbredende kennis en vaardigheden waar de studenten later in de rechtspraktijk van profiteren. De andere 15 EC biedt voor het eerst in het juridische programma de mogelijkheid om een stage te volgen als onderdeel van je studie. Het Instituut voor Privaatrecht werkt een plan uit hoe dit organisatorisch met partners uit de (maatschappelijke) rechtspraktijk vormgegeven kan worden, alsmede hoe het onderwijs-technisch in de opleiding het beste ingebed kan worden. Het instituut kan daarvoor steunen op reeds ontwikkelde samenwerkingen (zoals de ['Huurteam'](#)-samenwerking met de Gemeente Leiden en de Leidse Rechtswinkel).

- De nieuwe minor **International Business Law** vormt een aparte categorie en is een doorontwikkeling van de gelijknamige afstudeerrichting (in het Kernvisie-curriculum zijn er geen afstudeerrichtingen meer),³ waarmee alle studenten die de bachelor Rechtsgeleerdheid volgen (of een andere bachelor) zich nu voor 30 EC kunnen toeleggen op vraagstukken rondom recht en het bedrijfsleven. Naast de in deze notitie genoemde minoren kunnen studenten kiezen uit acht reeds bestaande minoren, Team 4 Vrije Keuzeruimte van de Kernvisie werkt aan een governance-model voor de minorenruimte waarin voldoende stabiliteit in het aanbod gecombineerd wordt met de mogelijkheid voor vernieuwing. Aan Team 4 wordt ook gevraagd in het governance-model mee te nemen wat verstandige 'caps' op de inschrijvingen zouden kunnen zijn voor de verschillende minoren binnen het aanbod.
- De **afstudeerruimte** zien we *rechtsonder* en vormt ook een 'gebonden keuzevak 2.0'. Het biedt studenten de mogelijkheid om in een hoogwaardig en uitdagend vak af te studeren. Maar ook op een meer persoonlijke manier dan in het bachelorscriptie-traject het geval was. De doorontwikkelde vaardighedenlijn (zie hierboven, p. 3) zorgt ervoor dat studenten voordat ze in de afstudeerruimte komen al de voor de afstudeerruimte benodigde

³ De afdelingen Economie en Bedrijfswetenschappen bieden nu al beide een minor aan (parallel aan hun afstudeerrichting, met een deel van de vakken), vandaar dat ze niet als afzonderlijke (nieuwe) Kernvisie-minor worden genoemd ter vervanging van hun afstudeerrichtingen.

vaardigheden (o.a. schrijven, spreken, een onderzoeksontwerp opstellen) onder de knie hebben. In de afstudeerruimte kunnen ze vervolgens laten zien wat ze kunnen – en ervaren ze heel concreet waar hun opleiding tot jurist hen gebracht heeft. Studenten hebben een keuze uit drie manieren van afstuderen. De eerste keuze is **Moot Court** waarvan we verwachten dat de meeste studenten het zullen kiezen. Moot Court is een erkend ‘merk’ van de faculteit en een voorloper in persoonlijk onderwijs. Die kracht wordt nu benut op een cruciale plek in het curriculum. Studenten kunnen in de variant Moot Court afstuderen op een manier die voorbereidt op de juridische praktijk. Deze variant wordt aangeboden door de afdeling Moot Court. Daarnaast kunnen studenten kiezen voor de variant **Clinic**. In dit vak studeren studenten af door te werken aan maatschappelijke vraagstukken. Dat kunnen vragen rondom duurzaamheid en vervuiling zijn, maar ook rond de regulering van technologie als AI of de toegang tot het recht. Studenten werken zoveel mogelijk met betrokkenheid van maatschappelijke partners aan hun afstudeerproject – in aansluiting bij een van de ambities uit het Facultair strategisch plan 2022-2027: ‘meer waarde via strategische samenwerking’. De coördinatie van deze variant en betrokken afdelingen worden in een latere fase bepaald, in overleg met Team 7 Afstuderen. De variant **Onderzoek** is bedoeld voor studenten die in hun bachelor een interesse in wetenschappelijk onderzoek (en onderzoeksfuncties binnen en buiten de universiteit) hebben ontwikkeld. Studenten kunnen in kleinschalig verband en in nauw contact met begeleidende medewerkers werken aan een eerste (groter) wetenschappelijk onderzoek. Daarbij is het mogelijk af te studeren op een positiefrechtelijk onderwerp, maar ook om te kiezen voor een interdisciplinair vraagstuk, met o.a. gebruikmaking van de onderzoeksmethoden van Empirical en Social Legal Studies. Het deel met de interdisciplinaire vraagstukken (50%) wordt getrokken door de afdeling Bedrijfswetenschappen, waar ook een deel van het Leidse ELS-onderzoek gevestigd is, in samenwerking met interdisciplinaire onderzoekers/docenten binnen andere afdelingen. Hiermee wordt het onderdeel Empirical Legal Studies van het sectorplan Rechtsgeleerdheid, naast de aandacht ervoor in de leerlijn ‘Interdisciplinariteit’ en het vak Privaatrecht in Economisch Perspectief, verder verankerd in het onderwijsprogramma. Het deel met de positiefrechtelijke onderwerpen wordt getrokken door een combinatie van andere (meer positiefrechtelijk-georiënteerde) afdelingen. Team 7 Afstuderen werkt de precieze vormgeving van de afstudeerruimte uit, met aandacht voor de (onderlinge) coördinatie, de leerdoelen/eindtermen en de coherentie in het onderwijs tussen de vakken. De afstudeerruimte is een verdere uitwerking van een van de adviezen van de Kernvisie-adviesgroep met betrekking tot de bachelorscriptie en de verplaatsing van Moot Court.

- Resterende opmerkingen bij het programma:
 - Met bovenstaande keuzes is nog geen definitief besluit genomen over de **plaats in het curriculum** van (alle) nieuw toe te voegen vakken (en daarmee ook van de bestaande vakken). Daar komen uiteraard ook de verschuivingen bij vanwege de (universiteitsbrede) plaats van de 30 EC-keuzeruimte: het vijfde semester. Met oog voor het belang van een evenwichtige onderwijsbelasting binnen het collegejaar voor alle betrokken afdelingen zal daar op korte termijn een keuze in gemaakt worden.

- Naar de **uiteindelijke vaknamen** wordt nog nader gekeken in overleg met de betrokken afdelingen. Daarbij zal ook aandacht zijn voor de herkenbaarheid van rechtsgebieden en (betrokken) afdelingen in het programma (denk bijvoorbeeld aan ‘Geschilbeslechting’ verzorgd door de afdeling Sociaal Recht), afgewogen tegen het belang de geagendeerde thema’s helder in het programma te verankeren (mede met het oog op de gemaakte afspraken in het kader van het sectorplan Rechtsgeleerdheid).
- Voor de vraag naar de toekomst van de huidige **keuzevakken** binnen de nieuwe keuze/minorenruimte van 30 EC wordt een apart besluit voorbereid; dit valt dus buiten deze notitie en dit besluit over het curriculum.
- Bij het minorenaanbod wordt door Team 4 van de Kernvisie verkend of het nog inhoudelijk en financieel verstandig kan zijn een vierde ‘Kernvisie’-minor toe te voegen die bestaat uit ‘aanschuif’-onderwijs bij 6 juridische vakken, als een minor **‘Recht voor niet-juristen’**. Belangrijk is dan wel dat dit een minor is die meer oplevert dan dat de minor kost (meer ruimte voor minoren is er niet bij de huidige stand van de financiën). Daarnaast zijn er organisatorische uitdagingen voor de mogelijk betrokken vakken, onder meer in het afstemmen van hun onderwijs op deze groepen studenten.
- De afdelingen Bedrijfswetenschappen en Ondernemingsrecht krijgen de mogelijkheid om binnen/naast de afstudeerrichting Ondernemingsrecht in de master Rechtsgeleerdheid een nieuwe ‘track’ te ontwikkelen gericht op de interdisciplinaire combinatie van de vakgebieden bedrijfskunde en ondernemingsrecht, maar met behoud van civiel effect. Het nieuwe programma voegt daarmee een **‘MBA voor juristen’** toe aan ons masteraanbod. De ontwikkeling wordt afgestemd met de Opleidingsdirecteur Master.

4. Inhoudelijke verschuivingen

<i>Uit het programma</i>	<i>In het programma</i>	
Arbeidsrecht/PFE (5 EC)	Conflictoplossing (5 EC – gebonden keuzevak) <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarheidsvinding ▪ Geschilbeslechting 	Benodigde extra keuzeruimte (10 EC)
2 ^e deel Strafprocesrecht (5 EC)		
VIPR/Rechtsfilosofie II (5 EC)	Technologie (5 EC – gebonden keuzevak) <ul style="list-style-type: none"> ▪ Regulering van technologische revoluties ▪ Filosofie van technologie en recht ▪ Technologie en bedrijfsinnovatie 	
2 ^e deel Onderneming en Recht (5 EC) ⁴		
Totaal: 20 EC	Totaal: 20 EC	

⁴ De teruggang in het convenant-deel Privaatrecht wordt opgevangen door het vernieuwde vak ‘Privaatrecht in Economisch Perspectief’ (voorheen ‘Rechtseconomie’).